MEDHA AI

APPSC PAPER I: GENERAL STUDIES & MENTAL ABILITY · PSYCHOLOGY

Social behaviour

ఉచిత నోట్స్ PDF · 2 నోట్స్ · 25 Oct 2026

Medha AI ఉచిత స్టడీ మెటీరియల్. మీ పరీక్షకు నోట్స్, ప్రాక్టీస్, మాక్ టెస్టులు, పాత పేపర్ల కోసం **app.medhaai.in** లో ఉచితంగా మొదలుపెట్టండి.

1. వైఖరులు, వైఖరి మాపనులు
2. సామాజిక సంజ్ఞానం, వ్యక్తి ప్రత్యక్షం, మూస భావనలు, దురభిమానం

1 వైఖరులు, వైఖరి మాపనులు

వైఖరి (attitude) అంటే ఒక వస్తువు, వ్యక్తి, సమూహం లేదా భావన పట్ల అభ్యసించిన, చాలావరకు స్థిరమైన మానసిక స్థితి; ఇది భావాలు (A), చర్యా ధోరణులు (B), నమ్మకాలు (C)తో ఏర్పడుతుంది; వైఖరులు సాహచర్యం, బహుమతి, నమూనా ప్రదర్శన, సమూహ నియమాల ద్వారా ఏర్పడతాయి, సమతుల్యత (balance), వైరుధ్యం (dissonance), ఒప్పించడం (persuasion) ద్వారా మారతాయి, కొన్ని పరిస్థితులలో మాత్రమే ప్రవర్తనను ముందుగా సూచిస్తాయి, థర్‌స్టన్ (Thurstone) (1929), లికర్ట్ (Likert) (1932), బొగార్డస్ (Bogardus) (1925), గట్‌మన్ (Guttman) (1944), అర్థ భేద మాపని (semantic differential) (1957) వంటి మాపనులతో కొలుస్తారు.

ముఖ్య వాస్తవాలు

- **వైఖరి**: ఒక అంశం (**వైఖరి వస్తువు (attitude object)**) గురించిన మానసిక స్థితి, అభిప్రాయాలు లేదా ఆలోచనల సమూహం; దీనికి మూల్యాంకన స్వభావం (సానుకూల, ప్రతికూల లేదా తటస్థ), చర్యకు సంసిద్ధత ఉంటాయి. ఇది **అభ్యసించినది**, వారసత్వంగా వచ్చినది కాదు.
- **ఏబీసీ (ABC) అంశాలు:**
  - **A, భావావేశ (Affective)**: ఉద్వేగ భాగం (ఇష్టం, అయిష్టం);
  - **B, ప్రవర్తనా (సంకల్పాత్మక) (Behavioural, conative)**: ఒక విధంగా ప్రవర్తించే ధోరణి;
  - **C, సంజ్ఞానాత్మక (Cognitive)**: వస్తువు గురించిన నమ్మకాలు, ఆలోచనలు.
- వైఖరి, **నమ్మకం (belief)** (సంజ్ఞానాత్మక భాగం మాత్రమే), **విలువ (value)** (ఒక "తప్పక / ఉండాలి" అంశం ఉన్న వైఖరి లేదా నమ్మకం, మరింత విస్తృతమైనది, కేంద్రమైనది) మధ్య తేడా.
- **వైఖరుల లక్షణాలు (ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ (NCERT)):**
  - **దిశ (valence)**: సానుకూల లేదా ప్రతికూల దిశ;
  - **తీవ్రత (extremeness)**: ఎంత బలంగా సానుకూలం లేదా ప్రతికూలం;
  - **సరళత / సంక్లిష్టత (బహుళత్వం) (simplicity / complexity, multiplexity)**: ఒక విస్తృత వైఖరిలో ఎన్ని వైఖరులు ఉన్నాయి (ఉదా. "ఆరోగ్యం");
  - **కేంద్రీయత (centrality)**: వ్యక్తి వైఖరి వ్యవస్థలో అది ఎంత కేంద్రంగా ఉంది.
- **వైఖరులు ఎలా అభ్యసించబడతాయి:** సాహచర్యం (శాస్త్రీయ నిబంధనం), బహుమతులు, శిక్ష (కార్యసాధక నిబంధనం), **నమూనా ప్రదర్శన (modelling)** (ఇతరులను గమనించడం), **సమూహ లేదా సాంస్కృతిక నియమాలు**, **సమాచారానికి గురికావడం** (ప్రసార మాధ్యమాలు సహా).
- **మూలాలు:** కుటుంబం, పాఠశాల, నిర్దేశక సమూహాలు, వ్యక్తిగత అనుభవం, ప్రసార మాధ్యమాలు.
- **మార్పు సిద్ధాంతాలు:**
  - **సమతుల్యతా సిద్ధాంతం (balance theory)**: **ఫ్రిట్జ్ హైడర్ (Fritz Heider)** (మొదట 1946లో చెప్పాడు; పుస్తకం 1958); **P-O-X త్రిభుజం** (వ్యక్తి, మరొక వ్యక్తి, వస్తువు); అసమతుల్యత (బేసి సంఖ్యలో ప్రతికూల భుజాలు) వైఖరి మార్పుకు నెడుతుంది.
  - **సంజ్ఞానాత్మక వైరుధ్యం (cognitive dissonance)**: **లియాన్ ఫెస్టింగర్ (Leon Festinger) (1957)**; పరస్పరం విరుద్ధమైన రెండు సంజ్ఞానాలు అసౌకర్యాన్ని సృష్టిస్తాయి, వాటిలో ఒకదాన్ని మార్చి మనం దానిని తగ్గిస్తాం.
  - **రెండు అంచెల భావన (two-step concept)**: భారతీయ మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్త **ఎస్. ఎం. మొహ్సిన్ (S.M. Mohsin)**; లక్ష్య వ్యక్తి మొదట మూలంతో **తాదాత్మ్యం (identification)** చెందుతాడు, తర్వాత మూలం వైఖరి మార్పును చూపుతుంది, లక్ష్య వ్యక్తి అనుసరిస్తాడు.
- **వైఖరి మార్పులో కారకాలు:** ఉన్న వైఖరి లక్షణాలు, **మూలం** (విశ్వసనీయత, ఆకర్షణ), **సందేశం** (హేతుబద్ధ, ఉద్వేగపూరిత; ఏకపక్ష, ద్విపక్ష; సమాచార పరిమాణం), **లక్ష్య వ్యక్తి** (ఒప్పించబడే స్వభావం, ఆత్మగౌరవం, ప్రజ్ఞ,

దురభిప్రాయాలు).

- **వైఖరి-ప్రవర్తన అంతరం: రిచర్డ్ లాపియర్ (Richard LaPiere) (1934)** ఒక చైనా దంపతులతో అమెరికాలో పర్యటించాడు; దాదాపు ప్రతి హోటల్, రెస్టారెంట్ వారికి సేవ చేసింది, అయినా తర్వాత చాలావరకు చైనా అతిథులకు సేవ చేయబోమని రాశాయి.
- **వైఖరి మాపనులు (ఎవరు, ఎప్పుడు, రకం):**
  - **థర్‌స్టన్**: **సమంగా కనిపించే అంతరాల (equal-appearing intervals)** పద్ధతి, **1928-29** (**చేవ్ (Chave)**తో కలిసి, **చర్చి / మతం** పట్ల వైఖరి); నిర్ణేతలు ప్రకటనలను 11 కుప్పలుగా విభజిస్తారు.
  - **లికర్ట్**: **సంకలిత నిర్ధారణల (summated ratings)** పద్ధతి, **1932**; అంశాలను **అంశ విశ్లేషణ (item analysis)** ద్వారా ఎంచుకుంటారు; 5 బిందువుల అంగీకారం-అసమ్మతి.
  - **బొగార్డస్**: **సామాజిక దూర మాపని**, **1925**; మరొక సమూహపు సభ్యులతో వ్యక్తి ఎంత దగ్గరి సంబంధాన్ని అంగీకరిస్తాడు; ఇది **సంచిత (cumulative)** మాపని.
  - **గట్‌మన్**: **స్కేలోగ్రామ్ విశ్లేషణ (scalogram analysis)**, **1944** (1944-50లో ప్రచురితం); **సంచిత**, ఏకమితీయ (unidimensional).
  - **అర్థ భేద మాపని**: **ఓస్‌గుడ్, సూసీ, టాన్నెన్‌బామ్ (Osgood, Suci and Tannenbaum), 1957**; 7 బిందువుల మాపనిపై ద్విధ్రువ విశేషణ జతలు; మూడు కారకాలు **మూల్యాంకనం, శక్తి, కార్యశీలత (Evaluation, Potency, Activity)**.

వివరణ

1. ఒక ఉదాహరణతో ఏబీసీ నమూనా. పర్యావరణ పరిరక్షణ పట్ల వైఖరి:

- సంజ్ఞానాత్మక: "ప్లాస్టిక్ నదులకు, జంతువులకు హాని చేస్తుంది."
- భావావేశ: "సరస్సులో ప్లాస్టిక్ చూసినప్పుడు నాకు బాధ కలుగుతుంది."
- ప్రవర్తనా: "నేను గుడ్డ సంచి తీసుకెళ్తాను, ప్లాస్టిక్ కవర్లను తిరస్కరిస్తాను."

ఈ మూడూ సాధారణంగా ఏకీభవిస్తాయి, కానీ ఎల్లప్పుడూ కాదు: ఒక వ్యక్తి బలంగా నమ్మి, బలంగా అనుభూతి చెందినా చర్య తీసుకోకపోవచ్చు (వైఖరి-ప్రవర్తన అంతరం).

2. ఆచరణలో లక్షణాలు

లక్షణం	అది జవాబిచ్చే ప్రశ్న	ఉదాహరణ
దిశ	అనుకూలమా, వ్యతిరేకమా?	యోగం పట్ల సానుకూల వైఖరి
తీవ్రత	ఎంత బలంగా?	"గట్టిగా అంగీకరిస్తాను", "అంగీకరిస్తాను"
సరళత / సంక్లిష్టత	ఒక వైఖరా, లోపల అనేకమా?	"ఆరోగ్యం"లో ఆహారం, వ్యాయామం, వైద్యులు ఉంటాయి
కేంద్రీయత	ఇతర వైఖరులను ఎంతగా నడిపిస్తుంది?	కొందరికి మతం కేంద్రం

3. వైఖరులు ఎలా ఏర్పడతాయి (ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ నాలుగు ప్రక్రియలు, సమాచారం)

- **సాహచర్యం**: ఇష్టమైన ఉపాధ్యాయుడి వల్ల విద్యార్థి ఒక సబ్జెక్టును ఇష్టపడతాడు.
- **బహుమతులు, శిక్షలు**: ఆరోగ్యకరమైన ఆహారం తిన్నందుకు ప్రశంసలు పొందిన పిల్లవాడు దానిని ఇష్టపడటం మొదలుపెడతాడు.
- **నమూనా ప్రదర్శన**: పెద్దల పట్ల తల్లిదండ్రుల గౌరవాన్ని పిల్లవాడు అనుకరిస్తాడు.

- **సమూహ / సాంస్కృతిక నియమాలు**: సమూహం అలా చేస్తుంది కాబట్టి ప్రార్థనా స్థలంలో ప్రార్థనలు చేయడం; పదే పదే చేస్తే అది వైఖరిగా మారుతుంది.
- **సమాచారానికి గురికావడం**: పుస్తకాలు, ప్రసార మాధ్యమాలు, ఇంటర్నెట్; సానుకూలం లేదా ప్రతికూలం.

4. సమతుల్యతా సిద్ధాంతం (హైడర్). P (ఒక విద్యార్థిని), O (ఆమె స్నేహితురాలు), X (ఒక రాజకీయ పార్టీ) తీసుకోండి. P కి O ఇష్టం (+), O, X ని సమర్థిస్తుంది (+), P కి X అయిష్టం (−). ఒక ప్రతికూల గుర్తు (బేసి సంఖ్య) అంటే **అసమతుల్యత**, ఉద్రిక్తతగా అనుభవమవుతుంది. P తన X అభిప్రాయాన్ని గానీ, O అభిప్రాయాన్ని గానీ మార్చుకోవచ్చు, లేదా O "నిజంగా" X ని సమర్థించడం లేదని నిర్ణయించుకోవచ్చు. సమతుల్య త్రిభుజాలకు **సున్నా లేదా రెండు** ప్రతికూల భుజాలు ఉంటాయి.

5. సంజ్ఞానాత్మక వైరుధ్యం (ఫెస్టింగర్). "పొగతాగడం క్యాన్సర్‌కు కారణం", "నేను పొగతాగుతాను" అనేవి విరుద్ధమైనవి. వైరుధ్యాన్ని తగ్గించడానికి వ్యక్తి మానేయవచ్చు, ఆధారాన్ని సందేహించవచ్చు ("రుజువు కాలేదు"), లేదా ఒక సంజ్ఞానాన్ని జోడించవచ్చు ("అది నాకు ఉపశమనం ఇస్తుంది"). **ఫెస్టింగర్, కార్ల్‌స్మిత్ (Festinger and Carlsmith) (1959):** ఒక విసుగు పుట్టించే పని సరదాగా ఉందని ఇతరులకు చెప్పడానికి **$1** పొందిన విద్యార్థులు, **$20** పొందినవారి కంటే తర్వాత ఆ పనిని ఎక్కువ ఆనందదాయకంగా నిర్ధారించారు; అబద్ధాన్ని సమర్థించడానికి బహుమతి చాలా తక్కువగా ఉన్నందున, వారు తమ వైఖరిని మార్చుకున్నారు.

6. మొహ్సిన్ రెండు అంచెల భావన. అంచె 1: లక్ష్య వ్యక్తి (ఒక అభ్యాసకుడు) మూలంతో (గౌరవనీయ వైద్యుడు) **తాదాత్మ్యం** చెందుతాడు. అంచె 2: మూలం నిజంగా కొత్త విధంగా ప్రవర్తించడం ద్వారా (ఉదాహరణకు, చిరుధాన్యాలను ఎంచుకోవడం) వైఖరి మార్పును చూపుతుంది; మూలాన్ని ఇష్టపడే లక్ష్య వ్యక్తి కూడా మారతాడు.

7. ఒప్పించడం: యేల్ (హోవ్‌లాండ్) (Yale, Hovland) పరిశోధన ఫలితాలు

అంశం	మార్పుకు ఏది తోడ్పడుతుంది
మూలం	అధిక విశ్వసనీయత (నైపుణ్యం, నమ్మకత్వం), ఆకర్షణ
సందేశం	విద్యావంతులకు లేదా వ్యతిరేకించే శ్రోతలకు ద్విపక్ష సందేశం; అనుకూల శ్రోతలకు ఏకపక్షం; స్పష్టమైన పరిష్కారంతో మితమైన భయం
మాధ్యమం	ముద్రణ కంటే ముఖాముఖి సంభాషణ శక్తిమంతమైనది
లక్ష్య వ్యక్తి	తక్కువ ఆత్మగౌరవం, తక్కువ బలంగా ఉన్న లేదా తక్కువ కేంద్ర వైఖరులు సులువుగా మారతాయి

స్లీపర్ ప్రభావం (sleeper effect): తక్కువ విశ్వసనీయత ఉన్న మూలం నుంచి వచ్చిన సందేశం, ప్రజలు మూలాన్ని మరచిపోయేకొద్దీ కాలక్రమంలో ప్రభావాన్ని పొందుతుంది.

8. వైఖరి ఎప్పుడు ప్రవర్తనను ముందుగా సూచిస్తుంది? (ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ) వైఖరి **బలంగా, కేంద్రంగా** ఉన్నప్పుడు, వ్యక్తికి దాని గురించి **అవగాహన** ఉన్నప్పుడు, వేరే విధంగా ప్రవర్తించమని **బయటి ఒత్తిడి తక్కువగా** ఉన్నప్పుడు, ప్రవర్తనను ఇతరులు **గమనించకుండా లేదా తీర్పు చెప్పకుండా** ఉన్నప్పుడు, ప్రవర్తనకు **సానుకూల** ఫలితం ఉంటుందని వ్యక్తి భావించినప్పుడు స్థిరత్వం ఎక్కువగా ఉంటుంది.

9. ఐదు మాపనుల పోలిక

మాపని	సంవత్సరం	పద్ధతి	రకం
థర్‌స్టన్	1928-29	నిర్ణేతలు ప్రకటనలను 11 కుప్పలలో నిర్ధారిస్తారు; సమంగా కనిపించే అంతరాలు; ప్రతిస్పందకుడి స్కోరు = అతను అంగీకరించిన మాపని విలువల మధ్యగతం	భేదాత్మక, అంతరాల వంటిది
లికర్ట్	1932	5 బిందువుల అంగీకారం-అసమ్మతి; అధిక, అల్ప స్కోరర్లను వేరుచేసే అంశాలను అంశ విశ్లేషణ ఉంచుతుంది	సంకలిత (సమష్టి) నిర్ధారణ
బొగార్డస్	1925	అంగీకరించే సాన్నిహిత్యపు 7 స్థాయిలు (కుటుంబంలోకి వివాహం → దేశం నుంచి బహిష్కరణ)	సామాజిక దూరం, సంచిత

మాపని	సంవత్సరం	పద్ధతి	రకం
గట్‌మన్	1944	బలమైన అంశాన్ని అంగీకరిస్తే బలహీనమైన అంశాలన్నింటినీ అంగీకరించినట్లు అయ్యేలా అంశాల క్రమం; పునరుత్పాదకతా గుణకం ≥ 0.90	సంచిత, ఏకమితీయ
అర్థ భేద మాపని	1957	ద్విధ్రువ విశేషణ జతలపై భావనను నిర్ధారించడం (మంచి-చెడు, బలమైన-బలహీనమైన, చురుకైన-నిష్క్రియ), 7 బిందువులు	మూల్యాంకనం, శక్తి, కార్యశీలత

10. బొగార్డస్ సామాజిక దూర స్థాయిలు (అత్యంత దగ్గర నుంచి అత్యంత దూరం వరకు): వివాహం ద్వారా దగ్గరి బంధుత్వంలోకి అనుమతి; వ్యక్తిగత స్నేహితుడిగా నా క్లబ్‌లోకి; పొరుగువాడిగా నా వీధిలోకి; నా వృత్తిలో ఉద్యోగానికి; నా దేశంలో పౌరసత్వానికి; నా దేశానికి సందర్శకుడిగా మాత్రమే; నా దేశం నుంచి బహిష్కరణ.

11. గందరగోళపరిచే జతలు

జత	మొదటిది	రెండవది
భావావేశ, సంజ్ఞానాత్మక	భావన	నమ్మకం
ప్రవర్తనా, సంకల్పాత్మక	ఒకటే (చర్యా ధోరణి)	ఒకటే
థర్‌స్టన్, లికర్ట్	నిర్ణేతలు, సమంగా కనిపించే అంతరాలు	ప్రతిస్పందకులు, సంకలిత నిర్ధారణలు
బొగార్డస్, గట్‌మన్	సామాజిక దూరం, 1925	స్కేలోగ్రామ్, 1944; రెండూ సంచిత
సమతుల్యత, వైరుధ్యం	హైడర్, P-O-X త్రిభుజం	ఫెస్టింగర్, విరుద్ధ సంజ్ఞానాలు
వైఖరి, విలువ	ఒక వస్తువు మూల్యాంకనం	"ఉండాలి" అనే సూత్రం, మరింత కేంద్రం

తరచూ చేసే పొరపాట్లు

✗ "వైఖరి వారసత్వంగా వస్తుంది." ✓ వైఖరులు **అభ్యసించినవి** (సాహచర్యం, బహుమతి, నమూనా ప్రదర్శన, నియమాలు, సమాచారం).

✗ "'ఎఫెక్టివ్' (effective) వైఖరిలో ఒక అంశం." ✓ ఆ అంశం **భావావేశ (affective)** (భావన); మూడు అంశాలు భావావేశ, ప్రవర్తనా (సంకల్పాత్మక), సంజ్ఞానాత్మక.

✗ "సంకల్పాత్మకం వైఖరిలో భాగం కాదు." ✓ **సంకల్పాత్మకం = ప్రవర్తనా** అంశం; ఇది ఏబీసీలో ఒకటి.

✗ "లికర్ట్ కారకాంశ విశ్లేషణను వాడాడు (1932)." ✓ లికర్ట్ **అంశ విశ్లేషణను** వాడాడు; **సంకలిత నిర్ధారణల** పద్ధతి.

✗ "థర్‌స్టన్ రాజకీయాల పట్ల వైఖరులను కొలిచాడు." ✓ థర్‌స్టన్, చేవ్ **చర్చి (మతం)** పట్ల వైఖరిని కొలిచారు.

✗ "బొగార్డస్ మాపని ఒక సంకలిత మాపని." ✓ అది **సామాజిక దూర**, **సంచిత** మాపని.

✗ "గట్‌మన్ మాపని = అర్థ భేద మాపని." ✓ గట్‌మన్ = **స్కేలోగ్రామ్ (సంచిత)**; అర్థ భేద మాపని = **ఓస్‌గుడ్**, ద్విధ్రువ విశేషణాలు.

✗ "సంజ్ఞానాత్మక వైరుధ్యాన్ని హైడర్ ఇచ్చాడు." ✓ వైరుధ్యం = **ఫెస్టింగర్ (1957)**; సమతుల్యత (P-O-X) = **హైడర్**.

✗ "సమతుల్య త్రిభుజానికి ఒక ప్రతికూల భుజం ఉంటుంది." ✓ సమతుల్యం = **సున్నా లేదా రెండు** ప్రతికూలాలు; ఒకటి లేదా మూడు = అసమతుల్యత.

✗ "ఫెస్టింగర్, కార్ల్స్మిత్ ప్రయోగంలో $20 పొందినవారు పనిని ఎక్కువగా ఇష్టపడ్డారు." ✓ **$1** సమూహం దానిని ఎక్కువగా ఇష్టపడింది.

త్వరిత పునశ్చరణ

- వైఖరి = ఒక వస్తువు పట్ల అభ్యసించిన మానసిక స్థితి; ఏబీసీ = భావావేశ, ప్రవర్తనా (సంకల్పాత్మక), సంజ్ఞానాత్మక.
- లక్షణాలు: దిశ, తీవ్రత, సరళత/సంక్లిష్టత (బహుళత్వం), కేంద్రీయత.
- ఏర్పడటం: సాహచర్యం, బహుమతి/శిక్ష, నమూనా ప్రదర్శన, సమూహ నియమాలు, సమాచారం.
- మార్పు: హైడర్ సమతుల్యత (P-O-X), ఫెస్టింగర్ వైరుధ్యం (1957), మొహ్సిన్ రెండు అంచెలు (తాదాత్మ్యం, తర్వాత అనుసరణ).
- ఒప్పించడం: మూలం విశ్వసనీయత, సందేశం ఏకపక్షమా ద్విపక్షమా, లక్ష్య వ్యక్తి ఆత్మగౌరవం; స్లీపర్ ప్రభావం.
- లాపియర్ 1934: వైఖరులు "కాదు" అన్నాయి, ప్రవర్తన "అవును" అంది.
- థర్స్టన్ 1928-29: సమంగా కనిపించే అంతరాలు, చర్చి పట్ల వైఖరి.
- లికర్ట్ 1932: సంకలిత నిర్ధారణలు, అంశ విశ్లేషణ, 5 బిందువులు.
- బొగార్డస్ 1925: సామాజిక దూరం, సంచిత; గట్‌మన్ 1944: స్కేలోగ్రామ్, సంచిత.
- అర్థ భేద మాపని: ఓస్‌గుడ్ 1957, మూల్యాంకనం, శక్తి, కార్యశీలత.

2 సామాజిక సంజ్ఞానం, వ్యక్తి ప్రత్యక్షం, మూస భావనలు, దురభిమానం

సామాజిక సంజ్ఞానం (social cognition) అంటే మనుషుల గురించిన సమాచారాన్ని స్కీమాలు (schemas), నమూనా రూపాలు (prototypes), మూస భావనల (stereotypes) సహాయంతో మనం స్వీకరించి, నిల్వ చేసి, ఉపయోగించే తీరు; మనం అభిప్రాయాలు ఏర్పరుచుకుంటాం (వాటిని ప్రత్యక్షకర్త, లక్ష్య వ్యక్తి, సందర్భం, ఏ లక్షణాలు కలిసి ఉంటాయనే అంతర్లీన సిద్ధాంతాలు ప్రభావితం చేస్తాయి), అంతర్గత లేదా బాహ్య ఆపాదనల (attributions) ద్వారా ప్రవర్తనను వివరిస్తాం, వాటిలో ఊహించగల దోషాలు ఉంటాయి; దురభిమానం (prejudice) (ఒక వైఖరి) విద్య, సంపర్కం, ఉన్నత ఉమ్మడి లక్ష్యాలు, విస్తృతమైన గుర్తింపుతో తగ్గించకపోతే వివక్ష (discrimination)గా (ప్రవర్తన) మారవచ్చు.

ముఖ్య వాస్తవాలు

- **సామాజిక సంజ్ఞానం**: సామాజిక ప్రపంచం గురించిన సమాచారాన్ని మనం స్వీకరించి, అర్థం చేసుకొని, గుర్తుంచుకొనే మానసిక ప్రక్రియలు.
- **స్కీమా**: ఒక వ్యక్తి, సమూహం లేదా ఘటన గురించిన సమాచారాన్ని మనం ఎలా ప్రాసెస్ చేస్తామో నిర్దేశించే వ్యవస్థీకృత మానసిక నిర్మాణం (ఒక **సంజ్ఞాన ప్రమాణం (cognitive unit)**).
- **నమూనా రూపం**: భావన ఆధారిత స్కీమా: ఒక వర్గానికి అత్యుత్తమ లేదా అత్యంత ప్రాతినిధ్య (విలక్షణ) ఉదాహరణ.
- **మూస భావన**: ఒక **సమూహం గురించిన వర్గ ఆధారిత స్కీమా** ("సమూహం X సభ్యులందరూ ..."); దురభిమానంలోని **సంజ్ఞానాత్మక** అంశం.
- **దురభిమానం**: ఒక సమూహం పట్ల తగిన ఆధారం లేకుండా ఉండే, సాధారణంగా ప్రతికూలమైన **వైఖరి (attitude)**.
- **వివక్ష**: **ప్రవర్తన**: ఒక సమూహ సభ్యుల పట్ల అన్యాయమైన వ్యవహారం. వివక్ష లేకుండా దురభిమానం ఉండవచ్చు, దురభిమానం లేకుండా వివక్షా ఉండవచ్చు.
- **అభిప్రాయ రూపకల్పన (impression formation)**: ఒక వ్యక్తి **వ్యక్తిగత గుణాల** గురించి అనుమితులు చేయడం. మూడు భాగాలు (ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ (NCERT)): **ప్రత్యక్షకర్త (perceiver)**, **లక్ష్య వ్యక్తి (target)**, **సందర్భం (situation)**.
- **అభిప్రాయాలను ప్రభావితం చేసేవి:** సమాచార స్వభావం, దాని **ప్రాముఖ్యత (salience)** (కొన్ని లక్షణాలు ప్రత్యేకంగా కనిపిస్తాయి), **పరిసరం**, లక్ష్య వ్యక్తితో **పరిచయం (familiarity)**.
- **సోలమన్ ఆష్ (Solomon Asch) (1946)**: **కేంద్ర లక్షణాలు (central traits)**. లక్షణాల జాబితాలో "వెచ్చని (warm)"ని "చల్లని (cold)"గా మార్చితేనే మొత్తం అభిప్రాయం మారిపోయింది; "మర్యాదగల / మొరటు (polite / blunt)" పెద్దగా తేడా తేలేదు (పరిధీయ లక్షణాలు).
- **ప్రాథమ్య ప్రభావం (primacy effect)**: **మొదట** అందిన సమాచారానికి ఎక్కువ ప్రభావం; **ఇటీవలి ప్రభావం (recency effect)**: **చివరగా** అందిన సమాచారానికి ఎక్కువ ప్రభావం.
- **పరివేష ప్రభావం (halo effect)**: ఒక సానుకూల లక్షణం తెలిస్తే, ఆ వ్యక్తికి ఇతర సానుకూల లక్షణాలూ ఉన్నాయని భావించడం (**ఇ.ఎల్. థార్న్‌డైక్ (E.L. Thorndike), 1920**).
- **అంతర్లీన వ్యక్తిత్వ సిద్ధాంతం (implicit personality theory)**: **ఏ లక్షణాలు కలిసి ఉంటాయనే** దాని గురించి మనకున్న చెప్పని నమ్మకాలు ("దయగలవారు నిజాయితీపరులు"); **బ్రూనర్, టాగియూరి (Bruner and Tagiuri) (1954)**. ఇది దత్తాంశంపై కాక వ్యక్తిగత అనుభవంపై ఆధారపడుతుంది, కాబట్టి తరచూ తప్పవుతుంది.
- **ఆపాదన**: ప్రవర్తనకు కారణాన్ని వివరించడం. **ఫ్రిట్జ్ హైడర్ (Fritz Heider) (1958)**: **అంతర్గత (స్వభావపరమైన) (internal, dispositional)** కారణాలు vs **బాహ్య (సందర్భపరమైన) (external, situational)** కారణాలు.
- **కెల్లీ సహవిచలన నమూనా (Kelley's covariation model) (1967)**: **ఏకాభిప్రాయం (consensus)**, **స్థిరత్వం (consistency)**, **ప్రత్యేకత (distinctiveness)**.

- **ఆపాదనలో దోషాలు:**
  - **మౌలిక ఆపాదన దోషం (fundamental attribution error)**: **ఇతరుల** ప్రవర్తనకు **అంతర్గత** కారణాలకు అతిగా ప్రాధాన్యం ఇవ్వడం (దీనిని అనురూప పక్షపాతం (correspondence bias) అనీ అంటారు);
  - **కర్త-పరిశీలక ప్రభావం (actor-observer effect)**: మన వైఫల్యాలకు సందర్భాన్ని, ఇతరుల వైఫల్యాలకు వ్యక్తిని నిందిస్తాం;
  - **స్వప్రయోజన పక్షపాతం (self-serving bias)**: విజయం మనవల్ల, వైఫల్యం పరిస్థితుల వల్ల.
- **దురభిమానానికి మూలాలు (ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ):** అభ్యసనం, **అంతః సమూహ పక్షపాతం (ingroup bias)**తో కూడిన బలమైన **సామాజిక గుర్తింపు (social identity)**, **బలిపశువును చేయడం (scapegoating)**, **సత్యాంశ (kernel of truth)** భావన, **స్వయంగా నెరవేర్చుకొనే ప్రవచనం (self-fulfilling prophecy)**.
- **దురభిమానాన్ని తగ్గించడం: విద్య**, సమాచారం (అత్యుత్తమ వ్యూహంగా ఎక్కువగా పేర్కొనేది), **సమూహాల మధ్య సంపర్కం (intergroup contact)** (**గోర్డన్ ఆల్‌పోర్ట్ (Gordon Allport), 1954**, సంపర్క పరికల్పన (contact hypothesis)), **ఉన్నత ఉమ్మడి లక్ష్యాలు (superordinate goals)** (**ముజాఫర్ షెరీఫ్ (Muzafer Sherif)**, రాబర్స్ కేవ్ (Robbers Cave) ప్రయోగం, **1954**), సమూహ గుర్తింపు కంటే **వ్యక్తిగత గుర్తింపుకు** ప్రాధాన్యం, స్వయంగా నెరవేర్చుకొనే ప్రవచనాలను ఆపడం.

వివరణ

1. స్కీమా, నమూనా రూపం, మూస భావన

పదం	అది ఏమిటి	ఉదాహరణ
స్కీమా	ఏ సామాజిక విషయం గురించైనా వ్యవస్థీకృత జ్ఞానం	కోర్టు విచారణ ఎలా సాగుతుంది
నమూనా రూపం	ఒక వర్గంలో అత్యంత ప్రాతినిధ్య సభ్యుడు	"సాధారణ పోలీసు అధికారి" అనే చిత్రం
మూస భావన	ఒక సమూహం గురించిన స్కీమా, ప్రతి సభ్యుడికీ వర్తింపజేసేది	"వృద్ధులందరూ మతిమరుపువారు"

స్కీమాలు శ్రమను ఆదా చేస్తాయి కానీ దోషాలకు దారితీస్తాయి: సరిపోయే సమాచారాన్ని గమనిస్తాం, సరిపోనిదాన్ని విస్మరిస్తాం.

2. మూడు సోపానాలలో అభిప్రాయ రూపకల్పన (ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ)

- **ఎంపిక (selection)**: లక్ష్య వ్యక్తి గురించిన సమాచారంలో కొంతే స్వీకరిస్తాం;
- **వ్యవస్థీకరణ (organisation)**: దానిని ఒక క్రమబద్ధమైన తీరులో కలుపుతాం;
- **అనుమితి (inference)**: లక్ష్య వ్యక్తి ఎలాంటివాడో ఒక నిర్ధారణకు వస్తాం.

3. ఆష్ వెచ్చని-చల్లని అధ్యయనం. రెండు సమూహాలు ఒకే జాబితాను విన్నాయి (తెలివైన, నైపుణ్యం గల, శ్రమించే, **వెచ్చని / చల్లని**, దృఢ నిశ్చయం గల, ఆచరణాత్మక, జాగ్రత్తగల). "వెచ్చని"తో ఆ వ్యక్తిని ఉదారుడు, సంతోషి, హాస్యప్రియుడిగా చూశారు; "చల్లని"తో దానికి వ్యతిరేకంగా. కేంద్ర లక్షణాలు మిగిలినవాటికి వడపోతలా పనిచేస్తాయి. తర్వాతి క్షేత్ర అధ్యయనం (హెచ్.హెచ్. కెల్లీ (H.H. Kelley), 1950)లో అతిథి అధ్యాపకుడు "వెచ్చని" వ్యక్తి అని ముందే చెప్పినప్పుడు విద్యార్థులు అతనికి మెరుగైన రేటింగ్ ఇచ్చి, చర్చలో ఎక్కువగా పాల్గొన్నారు.

4. అంతర్లీన వ్యక్తిత్వ సిద్ధాంతం. ఒక వ్యక్తి "తెలివైనది" అని చెబితే, ఆమె "కష్టపడేది", "బాధ్యతగలది" కూడా అని మనం భావించవచ్చు. ఈ అనుసంధానాలు పరీక్షల నుంచి కాక **మన సొంత అనుభవం, వ్యక్తి ప్రత్యక్షం (person perception)** నుంచి వస్తాయి, అందుకే పరిశీలించినప్పుడు అలాంటి సిద్ధాంతాలు **తరచూ తప్పని తేలుతాయి**. **పరివేష ప్రభావం** దీని ఒక రూపం.

5. ఆపాదన: హైడర్, కెల్లీ

- **అంతర్గత**: "అతను సోమరి కాబట్టి తప్పాడు." **బాహ్య**: "ప్రశ్నపత్రం అసాధారణంగా కష్టంగా ఉంది కాబట్టి తప్పాడు."
- కెల్లీ మూడు ప్రశ్నలు:

సమాచారం	ప్రశ్న	ఎక్కువగా ఉంటే సూచించేది
ఏకాభిప్రాయం	ఇక్కడ ఇతరులూ ఇలాగే ప్రవర్తిస్తారా?	బాహ్య
స్థిరత్వం	ఈ వ్యక్తి ఇక్కడ ప్రతిసారీ ఇలాగే ప్రవర్తిస్తాడా?	(ఏ స్థిర కారణానికైనా అవసరం)
ప్రత్యేకత	ఈ వ్యక్తి ఈ సందర్భంలో మాత్రమే ఇలా ప్రవర్తిస్తాడా?	బాహ్య

తక్కువ ఏకాభిప్రాయం + ఎక్కువ స్థిరత్వం + తక్కువ ప్రత్యేకత → **అంతర్గత** కారణం. ఎక్కువ ఏకాభిప్రాయం + ఎక్కువ స్థిరత్వం + ఎక్కువ ప్రత్యేకత → **బాహ్య** కారణం.

6. ఆపాదనలో దోషాలు, పక్కపక్కనే

దోషం	ఏం జరుగుతుంది	ఉదాహరణ
మౌలిక ఆపాదన దోషం	ఇతరుల ప్రవర్తనను వారి శీలానికి ఆపాదించడం	"నిందితుడు కేవలం చెడ్డ మనిషి"
కర్త-పరిశీలక ప్రభావం	సొంత ప్రవర్తన సందర్భానికి, ఇతరులది శీలానికి	"ట్రాఫిక్ వల్ల నేను ఆలస్యమయ్యాను; అతను నిర్లక్ష్యపరుడు"
స్వప్రయోజన పక్షపాతం	విజయం లోపలి నుంచి, వైఫల్యం బయటి నుంచి	"కష్టపడ్డాను కాబట్టి టాపర్ అయ్యాను; బోధన బాగాలేక తప్పాను"
న్యాయమైన ప్రపంచంపై నమ్మకం (belief in a just world)	బాధితులకు జరిగింది వారికి "తగినదే"	నేర బాధితులను నిందించడం

సంస్కృతి: అమెరికన్ల కంటే భారతీయులు ఎక్కువగా **బాహ్య** (సందర్భపరమైన) ఆపాదనలు చేస్తారని ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ పేర్కొంది, కాబట్టి సమష్టివాద సంస్కృతులలో మౌలిక ఆపాదన దోషం బలహీనంగా ఉంటుంది (జె.జి. మిల్లర్ (J.G. Miller), 1984).

7. దురభిమానం, మూస భావన, వివక్ష: మళ్ళీ ABC

అంశం	పేరు	ఉదాహరణ
సంజ్ఞానాత్మక	మూస భావన	"సమూహం X నిజాయితీ లేనిది"
భావావేశపరమైన	దురభిమానం (అయిష్టత)	సమూహం X దగ్గర ఉన్నప్పుడు అసౌకర్యంగా అనిపించడం
ప్రవర్తనాపరమైన	వివక్ష	సమూహం Xకు ఇల్లు అద్దెకు ఇవ్వకపోవడం

8. దురభిమానానికి మూలాలు (ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ)

- **అభ్యసనం**: కుటుంబం, నిర్దేశక సమూహాలు (reference groups), వ్యక్తిగత అనుభవం, ప్రసార మాధ్యమాల నుంచి.
- **బలమైన సామాజిక గుర్తింపు, అంతః సమూహ పక్షపాతం**: "వారి" కంటే "మనకు" ప్రాధాన్యం (హెన్రీ టాజ్‌ఫెల్ (Henri Tajfel) సామాజిక గుర్తింపు సిద్ధాంతం).
- **బలిపశువును చేయడం**: నిరాశ చెందిన మెజారిటీ తన సమస్యలకు బలహీనమైన మైనారిటీని నిందిస్తుంది.
- **సత్యాంశం**: కొద్దిమంది సభ్యులు సరిపోతారు కాబట్టి మూస భావనను సమర్థిస్తారు.
- **స్వయంగా నెరవేర్చుకొనే ప్రవచనం**: ఒక విధంగా ప్రవర్తిస్తారని ఆశించిన లక్ష్య సమూహం నిజంగానే అలా ప్రవర్తించడం మొదలుపెడుతుంది, ఇది దురభిమానాన్ని "నిర్ధారించినట్లు" కనిపిస్తుంది.

9. దురభిమానాన్ని తగ్గించే వ్యూహాలు

వ్యూహం	ఎలా పనిచేస్తుంది	గుర్తుంచుకోవలసిన పేరు
విద్య, సమాచారం	మూస భావనలను సరిదిద్దుతుంది, ఇతర సమూహాల గురించి నేర్పుతుంది	ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ; దీర్ఘకాలంలో అత్యుత్తమ వ్యూహం
సమూహాల మధ్య సంపర్కం	సమాన హోదా, ఉమ్మడి లక్ష్యాలు, సహకారం, అధికారుల మద్దతుతో కలవడం	ఆల్‌పోర్ట్, 1954
ఉన్నత ఉమ్మడి లక్ష్యాలు	రెండు సమూహాలకూ అవసరమైన, కలిసి మాత్రమే చేరగల లక్ష్యం	షెరిఫ్, రాబర్స్ కేవ్, 1954
సహకార అభ్యసనం (cooperative learning)	ప్రతి విద్యార్థి పాఠంలో ఒక భాగాన్ని కలిగి ఉంటాడు	ఆరన్‌సన్ (Aronson), జిగ్సా తరగతి గది (jigsaw classroom), 1971
సమూహ గుర్తింపు కంటే వ్యక్తిగత గుర్తింపు	మనుషులను సభ్యులుగా కాక వ్యక్తులుగా చూడటం	ఎన్‌సీఈఆర్‌టీ

10. గందరగోళపడే జతలు

జత	మొదటిది	రెండోది
దురభిమానం vs వివక్ష	వైఖరి	ప్రవర్తన
మూస భావన vs దురభిమానం	నమ్మకం (సంజ్ఞానాత్మక)	భావన (భావావేశపరమైన)
స్కీమా vs మూస భావన	ఏదైనా వ్యవస్థీకృత జ్ఞానం	సమూహం గురించిన స్కీమా
ప్రాథమ్యం vs ఇటీవలిది	మొదటి సమాచారం గెలుస్తుంది	చివరి సమాచారం గెలుస్తుంది
పరివేష ప్రభావం vs అంతర్లీన వ్యక్తిత్వ సిద్ధాంతం	ఒక మంచి లక్షణం విస్తరిస్తుంది	లక్షణాల అనుసంధానంపై సాధారణ నమ్మకం
మౌలిక దోషం vs కర్త-పరిశీలక	ఇతరులు: అతిగా అంతర్గతం	తనకు బాహ్యం, ఇతరులకు అంతర్గతం
ఆల్‌పోర్ట్ vs షెరిఫ్	సంపర్క పరికల్పన	ఉన్నత ఉమ్మడి లక్ష్యాలు

తరచూ చేసే పొరపాట్లు

✗ "సమూహాల గురించిన వర్గ ఆధారిత స్కీమాలను నమూనా రూపాలు అంటారు." ✓ అవి **మూస భావనలు**; నమూనా రూపం అంటే ఒక భావనకు అత్యంత ప్రాతినిధ్య ఉదాహరణ.

✗ "దురభిమానం, వివక్ష ఒకటే." ✓ దురభిమానం ఒక **వైఖరి**; వివక్ష **ప్రవర్తన**.

✗ "అభిప్రాయ రూపకల్పన అంటే ఒక వ్యక్తి సామాజిక ప్రభావం గురించిన అనుమితి." ✓ అది లక్ష్య వ్యక్తి గురించిన పరిమిత సమాచారం నుంచి ఆ వ్యక్తి **వ్యక్తిగత గుణాల** (లక్షణాల) గురించి చేసే అనుమితి.

✗ "అంతర్లీన వ్యక్తిత్వ సిద్ధాంతాలు కారకాంశ విశ్లేషణ (factor analysis)పై ఆధారపడతాయి." ✓ అవి **వ్యక్తిగత అనుభవం, వ్యక్తి ప్రత్యక్షం**పై ఆధారపడతాయి, కాబట్టి తరచూ తప్పవుతాయి.

✗ "ఆష్ కేంద్ర లక్షణాలు 'మర్యాదగల / మొరటు'." ✓ కేంద్ర లక్షణాలు **వెచ్చని / చల్లని**.

✗ "మౌలిక ఆపాదన దోషం: సందర్భానికి అతిగా ప్రాధాన్యం." ✓ ఇతరుల ప్రవర్తనకు **అంతర్గత (స్వభావపరమైన)** కారణాలకు అతిగా ప్రాధాన్యం.

✗ "ఉన్నత ఉమ్మడి లక్ష్యాలు: ఆల్‌పోర్ట్." ✓ ఉన్నత ఉమ్మడి లక్ష్యాలు = **షెరిఫ్** (రాబర్స్ కేవ్); సంపర్క పరికల్పన = **ఆల్‌పోర్ట్**.

✗ "ఏ సంపర్కమైనా దురభిమానాన్ని తగ్గిస్తుంది." ✓ సంపర్కం **సమాన హోదా, సహకారం, ఉమ్మడి లక్ష్యాల** కింద పనిచేస్తుంది.

✗ "కెల్లీ: ఎక్కువ ఏకాభిప్రాయం అంతర్గత కారణాన్ని సూచిస్తుంది." ✓ ఎక్కువ ఏకాభిప్రాయం **బాహ్య** కారణాన్ని సూచిస్తుంది.

✗ "పరివేష ప్రభావానికి పేరు పెట్టింది ఆష్." ✓ పరివేష ప్రభావం = **థార్న్‌డైక్ (1920)**.

త్వరిత పునశ్చరణ

- సామాజిక సంజ్ఞానం = మనుషుల గురించిన సమాచార ప్రాసెసింగ్; స్కీమాలు సంజ్ఞాన ప్రమాణాలు.
- నమూనా రూపం = ప్రాతినిధ్య ఉదాహరణ; మూస భావన = సమూహం గురించిన స్కీమా.
- అభిప్రాయ రూపకల్పన: ప్రత్యక్షకర్త, లక్ష్య వ్యక్తి, సందర్భం; ఎంపిక, వ్యవస్థీకరణ, అనుమితి.
- ఆష్ 1946: వెచ్చని / చల్లని కేంద్ర లక్షణాలు; తొలి అభిప్రాయాలలో ఇటీవలి ప్రభావం కంటే ప్రాథమ్య ప్రభావం బలమైనది.
- పరివేష ప్రభావం (థార్న్‌డైక్ 1920); అంతర్లీన వ్యక్తిత్వ సిద్ధాంతం (బ్రూనర్, టాగియూరి 1954), అనుభవ ఆధారితం.
- హైడర్ 1958: అంతర్గత vs బాహ్య ఆపాదన; కెల్లీ: ఏకాభిప్రాయం, స్థిరత్వం, ప్రత్యేకత.
- దోషాలు: మౌలిక ఆపాదన దోషం, కర్త-పరిశీలక ప్రభావం, స్వప్రయోజన పక్షపాతం.
- దురభిమానం = వైఖరి, మూస భావన = నమ్మకం, వివక్ష = ప్రవర్తన.
- మూలాలు: అభ్యసనం, అంతః సమూహ పక్షపాతం, బలిపశువును చేయడం, సత్యాంశం, స్వయంగా నెరవేర్చుకొనే ప్రవచనం.
- తగ్గించడం: విద్య (అత్యుత్తమం), సంపర్కం (ఆల్‌పోర్ట్ 1954), ఉన్నత ఉమ్మడి లక్ష్యాలు (షెరిఫ్ 1954), జిగ్‌సా (ఆరన్‌సన్).